מסילת ישרים — בביאור מפסידי הזריזות וההרחקה מהם

בְּבֵאוּר מַפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת וְהַהַרְחָקָה מֵהֶם הִנֵּה מַפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת, הֵם הֵם מַגְדִּילֵי הָעַצְלָה. וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, הוּא בַּקָּשַׁת הַמְּנוּחָה הַגּוּפָנִית וְשִׂנְאַת הַטֹּרַח וְאַהֲבַת הָעִדּוּנִים בְּתַשְׁלוּם כָּל תְּנָאֵיהֶם.

כִּי הִנֵּה אָדָם כָּזֶה, וַדַּאי שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הָעֲבוֹדָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ כֹּבֶד גָּדוֹל. כִּי מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל אֲכִילוֹתָיו בְּכָל הַיִּשּׁוּב וְהַמְּנוּחָה, וְלִישֹׁן שְׁנָתוֹ בְּלֹא טֹרֶד, וּיְמָאֵן לָלֶכֶת אִם לֹא לְאִטּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים כָּאֵלֶּה, הִנֵּה יָקְשֶׁה עָלָיו לְהַשְׁכִּים לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת בַּבֹּקֶר, אוֹ לְקַצֵּר בִּסְעֻדָּתוֹ מִפְּנֵי תְּפִלַּת הַמִּנְחָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, אוֹ לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה אִם לֹא יִהְיֶה הָעֵת בָּרוּר, כָּל שֶׁכֵּן לְמַהֵר עַצְמוֹ לִדְבָרֵי מִצְוָה אוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה.

וּמִי שֶׁמַּרְגִּיל עַצְמוֹ לַמִּנְהָגוֹת הָאֵלֶּה, אֵינֶנּוּ אָדוֹן בְּעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ זֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה, כִּי כְּבָר נֶאֱסַר רְצוֹנוֹ בְּמַאֲסַר הַהֶרְגֵּל הַנַּעֲשֶׂה טֶבַע שֵׁנִי

וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הָאָדָם כִּי לֹא לִמְנוּחָה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא לְעָמָל וָטֹרַח. וְלֹא יִנְהַג בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מִנְהַג הַפּוֹעֲלִים הָעוֹשִׂים מְלָאכָה אֵצֶל מַשְׂכִּירֵיהֶם, וּכְעִנְיָן מָה שֶּׁהָיָה אוֹמֵר (עירובין סה): אֲגִירֵי דְּיוֹמָא אֲנַן, וּכְדֶרֶךְ יוֹצְאֵי הַצָּבָא בְּמַעֲרְכוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר אֲכִילָתָם בְּחִפָּזוֹן וּשְׁנָתָם עֲרַאי וְעוֹמְדִים תָּמִיד מוּכָנִים לְעֵת קָרָב.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (איוב ה): כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד. וּכְשֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, יִמְצָא הָעֲבוֹדָה קַלָּה עָלָיו וַדַּאי, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יְחַסֵּר בְּעַצְמוֹ הַזְּמָנָה וְהַהֲכָנָה אֵלֶיהָ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ"ו): כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן. שֶׁהוּא כְּלַל הַהַרְחָקָה בְּתַכְלִית מִן הַמְּנוּחוֹת וְהָעִדּוּנִים

עוֹד מִמַּפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת הוּא רֹב הַפַּחַד וְגֹדֶל הַמּוֹרָא מִן הַזְּמַן וְתוֹלְדוֹתָיו, כִּי פַּעַם יֵרָא מֵהַקֹּר אוֹ מֵהַחֹם, וּפַעַם מֵהַפְּגָעִים, וּפַעַם מִן הֶחָלָאִים, וּפַעַם מִן הָרוּחַ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הוּא הָעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כו): אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת.

וּכְבָר גִּנּוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמִּדָּה הַזֹּאת וְיִחֲסוּהָ אֶל הַחַטָּאִים, וּמִקְרָא מְסֹיָּעַם דִּכְתִיב (ישעיה לג): פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים, עַד שֶׁאָמַר אֶחָד מִן הַגְּדוֹלִים אֶל תַּלְמִידוֹ בְּרָאוֹתוֹ אוֹתוֹ מִתְפַּחֵד, חַטָּאָה אַתְּ (ברכות ס).

אֶלָּא עַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים לז): בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, צָרִיךְ שֶׁיָּשִׂים הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ עֲרַאי בָּעוֹלָם וְקָבוּעַ בָּעֲבוֹדָה, יִתְרַצֶּה וְיִסְתַּפֵּק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בַּמֶּה שֶׁמְּזַדְּמֵן לוֹ, וְיִקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ, וְיִהְיֶה רָחוֹק מִן הַמְּנוּחָה וְקָרוֹב לַמְּלָאכָה וְלֶעָמָל, וְיִהְיֶה נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֹחַ בַּה', וְלֹא יֵרָא מִתּוֹלְדוֹת הַזְּמַן וּפְגָעָיו.

שֶׁמָּא תֹּאמַר הֲרֵי מָצִינוּ שֶׁחִיְּבוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה וְלֹא יָשִׂים עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה אֲפִלּוּ הוּא צַדִּיק וּבַעַל מַעֲשִׂים, וְאָמְרוּ (כתובות ל): הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִצִּנִּים פַּחִים, וּמִקְרָא כָּתוּב (דברים ד): וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, הֲרֵי שֶׁאֵין לְהַחְלִיט הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה עַל כָּל פָּנִים. וְהָתָם אָמְרוּ, וַאֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה.

דַּע כִּי יֵשׁ יִרְאָה וְיֵשׁ יִרְאָה: יֵשׁ יִרְאָה רְאוּיָה וְיֵשׁ יִרְאָה שׁוֹטָה, יֵשׁ בִּטָּחוֹן וְיֵשׁ הוֹלֵלוּת.

כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הָאָדָם בַּעַל שֵׂכֶל נָכוֹן וּסְבָרָא נְכוֹחָה לְשֶׁיְּנַהֵג עַצְמוֹ עַל דֶּרֶךְ טוֹב וְיִשָּׁמֵר מִן הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים אֲשֶׁר נִבְרְאוּ לַעֲנֹשׁ אֶת הָרְשָׁעִים.

וּמִי שֶׁיִּרְצֶה שֶׁלֹּא יְנַהֵג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ הַחָכְמָה וְיַפְקִיר עַצְמוֹ לְסַכָּנוֹת, הִנֵּה אֵין זֶה בִּטָּחוֹן, אֶלָּא הוֹלֵלוּת. וְהִנֵּה הוּא חוֹטֵא בְּמָה שֶׁהוּא נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ.

וְנִמְצָא שֶׁמִּלְבַד הַסַּכָּנָה הַמֻּטְבַּעַת בַּדָּבָר אֲשֶׁר הוּא עָלוּל אֵלֶיהָ מִפְּנֵי חֶסְרוֹן שְׁמִירָתוֹ, הִנֵּה עוֹד הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ בְּקוּם עָשָׂה בַּחֵטְא אֲשֶׁר הוּא חוֹטֵא, וְנִמְצָא הַחֵטְא עַצְמוֹ מְבִיאוֹ לֵעָנֵשׁ.

וְאוּלָם הַשְׁמִירָה הַזֹּאת, וְזֹאת הַיִּרְאָה הַמְיֻסֶּדֶת עַל הַנְהָגַת הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל, הִיא הָרְאוּיָה, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר (משלי כב): עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ.

אַךְ הַיִּרְאָה הַשּׁוֹטָה הִיא, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם רוֹצֶה לְהוֹסִיף שְׁמִירוֹת עַל שְׁמִירוֹת וְיִרְאָה עַל יִרְאָה, וְעוֹשֶׂה מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתּוֹ בְּאֹפֶן שֶׁיַּגִּיעַ מִזֶּה בְּטוּל לַתּוֹרָה וְלָעֲבוֹדָה

וְהַכְּלָל לְהַבְחִין בֵּין שְׁתֵּי הַיִּרְאוֹת הוּא מָה שֶׁחִלְקוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאָמְרָם (פסחים ח): הֵיכָא דִּשְׁכִיחַ הֶזֵּיקָא שָׁאנֵי.

כִּי מָקוֹם שֶׁהַהֶזֵּק מָצוּי וְנוֹדָע, יֵשׁ לְהִשָּׁמֵר. אַךְ מָקוֹם שֶׁאֵין הַהֶזֵּק נוֹדָע, אֵין לִירֹא.

וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (רש"י חולין מח:) רֵיעוּתָא דְּלָא חָזֵינַן לָא מַחְזְקִינַן, וְאֵין לוֹ לֶחָכָם אֶלָּא מָה שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת. הוּא עַצְמוֹ עִנְיַן הַפָּסוּק שֶׁהֵבֵאנוּ לְמַעְלָה עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר, הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּנִסְתָּר מִן הָרָעָה אֲשֶׁר רוֹאֶה לֹא מִמָּה שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁרִי שֶׁיָּבוֹא.

וְהוּא מַמָּשׁ עִנְיַן הַפָּסוּק שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְמַעְלָה, אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ וְגוֹ'. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ הָעִנְיָן כְּמִין חֹמֶר, לְהַרְאוֹת עַד הֵיכָן מַגַּעַת יִרְאַת הַהֶבֶל לְהַפְרִישׁ הָאָדָם מִן הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב,

וְאָמְרוּ (דברים רבה פ"ח): שִׁבְעָה דְּבָרִים אָמַר שְׁלֹמֹה בָּעָצֵל: כֵּיצַד,

אָמְרוּ לָעָצֵל, הֲרֵי רַבְּךָ בָּעִיר, לֵךְ וּלְמַד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ

וְהוּא מֵשִׁיב אוֹתָם, מִתְיָרֵא אֲנִי מִן הָאֲרִי שֶׁבַּדָּרֶךְ.

רַבְּךָ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה,

אוֹמֵר לָהֶם, מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲרִי בֵּין הָרְחוֹבוֹת.

אוֹמְרִים לוֹ, הֲרֵי הוּא בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ

אוֹמֵר לָהֶם, אִם אֲנִי הוֹלֵךְ אֶצְלוֹ, אֲנִי מוֹצֵא הַפֶּתַח נְעוּלָה וְכוּ', עַיֵּן שָׁם.

הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַיִּרְאָה גּוֹרֶמֶת שֶׁיִּתְעַצֵּל אֶלָּא עַצְלָה גּוֹרֶמֶת לוֹ שֶׁיִּתְיָרֵא

וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַנִּסָּיוֹן הַיּוֹמִי יָעִיד עֲלֵיהֶם, מִמָּה שֶׁכְּבָר פָּשׁוּט הוּא וְרָגִיל בִּרוֹב הֲמוֹן בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר זֶה דַּרְכָּם כֻּלָּם לָמוֹ. וּמַשְׂכִּיל עַל דָּבָר, יִמְצָא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, וְדַעַת לְנָבוֹן נָקֹל.

וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַזְּרִיזוּת בֵּאוּר שֶׁאֶחְשֹׁב הֱיוֹתוֹ מַסְפִּיק לְהֶעָרַת הַלֵּב, וְהֶחָכָם יֶחְכָּם וְיוֹסִיף לֶקַח.

וְהִנֵּה רוֹאֶה, כִּי רָאוּי לַזְּרִיזוּת לִהְיוֹת בְּמַדְרֵגָה אַחַר הַזְּהִירוּת, כִּי עַל הָרֹב לֹא יִהְיֶה הָאָדָם זָרִיז אִם לֹא יִהְיֶה זָהִיר בַּתְּחִלָּה. כִּי מִי שֶׁלֹּא יָשִׂים לִבּוֹ לְהִזָּהֵר בְּמַעֲשָׂיו וּלְהִתְבּוֹנֵן בָּעֲבוֹדָה וּמִשְׁפָּטֶיהָ שֶׁזּוֹ הִיא מִדַּת הַזְּהִירוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, קָשֶׁה שֶׁיִּלְבַּשׁ אַהֲבָה וְחֶמְדָּה אֵלֶיהָ וְיִזְדָּרֵז בִּתְשׁוּקָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ,

כִּי הִנֵּה הוּא עוֹדֵנוּ טוֹבֵעַ בַּתַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת וְרָץ מְרוּצַת הֶרְגֵּלוֹ הַמַּרְחִיקוֹ מִכָּל זֶה. אָמְנָם, אַחַר שֶׁכְּבָר פָּקַח עֵינָיו לִרְאוֹת מַעֲשָׂיו וּלְהִזָּהֵר בָּם וְחָשַׁב חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת וְהָעֲבֵרוֹת, כַּאֲשֶׁר זָכַרְנוּ, נָקֹל הוּא לוֹ שֶׁיָּסוּר מִן הָרָע וְיִשְׁתּוֹקֵק אֶל הַטּוֹב וְיִזְדָּרֵז בּוֹ. וְזֶה פָּשׁוּט.